

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
“ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ” УААН**

ЄСИПЧУК Тетяна Петрівна

УДК 633.521:677.11+631.151

РОЗВИТОК ЛЬОНОПРОМИСЛОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ-2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному науковому центрі “Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор, академік УААН,
заслужений діяч науки і техніки України
Месель-Веселяк Віктор Якович,
Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН,
заступник директора з наукової роботи, завідувач відділення
організації виробництва та земельних відносин
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, старший науковий співробітник, заслужений
економіст України
Коденська Марія Юхимівна,
Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН,
головний науковий співробітник відділу інвестицій
- кандидат економічних наук, доцент
Чухліб Алла Василівна
Національний аграрний університет Кабінету Міністрів України,
доцент кафедри статистики і аналізу господарської діяльності
- Провідна установа:** Державний агроєкологічний університет Міністерства аграрної
політики України, м. Житомир

Захист відбудеться “9” листопада 2004 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.01 у Національному науковому центрі “Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, конференц-зал, 3-й поверх, кім. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” УААН (03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, 2-й поверх, кім. 212).

Автореферат розісланий “__” жовтня 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Пулім В.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку економіки України визначається процесами трансформації її до ринку та інтеграції у світову систему господарювання. В контексті даних процесів постає питання розвитку і підвищення ефективності функціонування продуктових підкомплексів, у тому числі льонопромислового підкомплексу в цілому та його структурних складових.

Льонопромисловий підкомплекс України має забезпечити насичення внутрішнього ринку високоякісними лляними тканинами й іншими виробами з льону та формування експортного потенціалу. Проте сучасний стан розвитку сфери виробництва і переробки льонопродукції є досить складним. Протягом 1990-2002 років недосконалий організаційно-економічний механізм функціонування економіки країни паралельно з падінням платоспроможного попиту населення на кінцеву продукцію зумовив істотне зниження кількісних і якісних характеристик льонопромислового підкомплексу. Зокрема, виробництво льоноволокна сільським господарством зменшилось у 9,8, промисловістю з первинної обробки льону – у 8,7 рази. Випуск лляних тканин скоротився в 24 рази. Внутрішній ринок задовольняється вітчизняними лляними тканинами побутового призначення тільки на 0,7% від раціональної потреби. Діяльність усіх сфер підкомплексу є збитковою. Разом з тим підвищенню ефективності діяльності льонопромислового підкомплексу перешкоджає різнонаправленість економічних інтересів господарюючих суб'єктів суміжних галузей.

Загальнодержавне значення вирішення проблем щодо забезпечення ефективного виробництва та переробки льону-довгунця в Україні зумовлює актуальність і вибір теми дисертаційного дослідження.

Стан вивчення проблеми. Організаційно-економічні питання функціонування і підвищення ефективності льонопромислового підкомплексу та його складових розглядаються в наукових працях О.В. Гури, І.П. Карпця, Є.О. Маслюкова, А.В. Назарової, А.Ф. Скорченка, М.К. Циганка, О.М. Шпичака та інших. Проблеми економічних відносин в АПК і його продуктових підкомплексах досліджували В.Г. Андрійчук, П.І. Гайдуцький, М.Ю. Коденська, О.В. Крисальний, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші.

Однак питання подальшого розвитку льонопромислового підкомплексу як цілісної організаційно-економічної системи, обґрунтування і практичного застосування механізму організаційно-економічного поєднання інтересів підприємств суміжних галузей для досягнення стратегічних завдань підкомплексу, напрямів підвищення ефективності виробництва льонопродукції в умовах ринку при підтримці держави потребують поглиблених наукових досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт відділу форм господарювання ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН за науковою темою “Розробити пропозиції по організації ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу” підпрограми “Трансформування організаційно-економічних відносин до соціально орієнтованих ринкових умов в АПК” (2001-2005 рр.) (номер державної реєстрації 0102U000259).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка та обґрунтування напрямів розвитку і підвищення ефективності функціонування льонопромислового підкомплексу України як цілісної міжгалузевої системи, удосконалення організаційно-економічних відносин між взаємозалежними суміжними галузями, заходів їх державного регулювання. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- розкрити теоретичні основи формування і функціонування льонопромислового підкомплексу України;
- узагальнити історичний та зарубіжний досвід взаємодії сільськогосподарських і промислових підприємств підкомплексу з метою його використання в умовах України;
- проаналізувати сучасний стан, тенденції розвитку та економічну ефективність на стадіях: виробництво льону-довгунця → виробництво льоноволокна → виробництво лляних тканин;
- оцінити стан зовнішньої торгівлі льонопродукцією й опрацювати напрями її розвитку;
- обґрунтувати перспективні параметри розвитку і напрями підвищення ефективності функціонування льонопромислового підкомплексу України;
- розробити пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму взаємовідносин між галузями льонопромислового підкомплексу;
- опрацювати напрями державного регулювання діяльності галузей підкомплексу.

Об'єктом дослідження є сільськогосподарські підприємства, які вирощують льон-довгунець, підприємства з первинної обробки льону і підприємства текстильної промисловості (льонокомбінати), що є основними складовими льонопромислового підкомплексу України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні і прикладні питання функціонування і розвитку льонопромислового підкомплексу.

Методи дослідження. В основу дисертаційного дослідження покладено діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення й аналізу економічних процесів, що дало змогу комплексно дослідити питання функціонування льонопромислового підкомплексу як цілісної системи в розрізі його функціонально-галузевих сфер. Теоретичною та методологічною основою дослідження є економічні закони розвитку суспільства, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з

питань економіки агропромислового комплексу, законодавчі та нормативні акти України, світова і вітчизняна практика виробництва льонопродукції.

Вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань забезпечило використання таких методів дослідження: основних положень теорії суспільного поділу праці, методів аналогії і порівняння – при визначенні сутності поняття “льонопромисловий підкомплекс”; монографічного – при дослідженні його структурних складових, їх функціонального призначення; логічного та історичного підходу – для узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду взаємодії сільськогосподарських і промислових підприємств підкомплексу, визначенні можливостей його застосування в умовах України; статистико-економічного аналізу – при вивченні стану та ефективності діяльності галузей підкомплексу; розрахунково-конструктивного і балансового – при обґрунтуванні та розрахунку параметрів розвитку льонопромислового підкомплексу на перспективу.

Інформаційними джерелами проведення дисертаційного дослідження були державна статистична звітність, відомчі дані та аналітична інформація Державного підприємства по виробництву, заготівлі і переробці льону та конопель (ДП) “Льоноконоплепром” Мінагрополітики України і ВАТ “Житомирльон”, обласного управління сільського господарства і продовольства Житомирської області, річна звітність переробних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в комплексному дослідженні льонопромислового підкомплексу України з позицій системного підходу та обґрунтуванні методичних підходів щодо перспективних параметрів його розвитку і напрямів ефективного функціонування. При дослідженні отримані наступні результати, що мають наукову новизну:

- уточнено визначення сутності поняття “льонопромисловий підкомплекс України” як сформованої в процесі суспільного поділу праці цілісної організаційно-економічної системи поєднаних міжгалузевими зв’язками функціонально-галузевих сфер: виробництво спеціалізованої техніки для льонарства → льонарство → первинна обробка льону → текстильне і нетекстильне виробництва;
- узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід кооперації й інтеграції в підкомплексі та визначено напрями його використання в Україні;
- обґрунтовано раціональні розміри площ посіву льону в сільськогосподарських підприємствах, за яких забезпечується ефективно ведення галузі та використання спеціалізованої техніки;
- запропоновано напрями розвитку зовнішньої торгівлі льонопродукцією, що передбачають зменшення імпорту лляних тканин і заміну його тканинами вітчизняного виробництва з одночасним нарощуванням експортного потенціалу та збільшення в ньому частки готової конкурентоспроможної продукції;

- опрацьовано програму розвитку сфер льонопромислового підкомплексу з визначенням етапів її освоєння на основі врахування потреби внутрішнього ринку в льоноволокні, а також формування експортного потенціалу з одного боку і виробничого потенціалу сільського господарства та переробної промисловості – з іншого;
- визначено напрями розвитку інтеграційних процесів у підкомплексі, що передбачають дотримання взаємовигідних економічних відносин між технологічно взаємопов'язаними підприємствами суміжних галузей шляхом поглиблення контрактних відносин, створення льонопромислових формувань на основі оренди землі льонозаводами – на першому етапі та подальшого розвитку цих форм і створення інтегрованих структур на кооперативній та акціонерній основі – на другому;
- обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і підприємствами з первинної обробки льону, за яких забезпечується рівновеликий прибуток на рівновеликий авансований у виробництво капітал з урахуванням нормативної собівартості продукції та грошової оцінки землі;
- опрацьовано напрями удосконалення державного регулювання діяльності галузей льонопромислового підкомплексу України через систему ціноутворення, дотування виробництва льону-довгунця, використання кредитного, податкового, тарифного і нетарифного механізмів, спрямованих на розширене відтворення льоновиробництва, захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників.

Практичне значення одержаних результатів полягає в опрацюванні пропозицій, спрямованих на забезпечення умов розвитку і підвищення ефективності функціонування льонопромислового підкомплексу України та його галузей шляхом підвищення рівня концентрації виробництва льону-довгунця, вдосконалення економічних відносин між суб'єктами підкомплексу, а також заходів державного регулювання, таких як фінансово-кредитні відносини, оподаткування підприємств галузей, інструменти регулювання експортно-імпортних операцій.

Основні результати дослідження використовуються Асоціацією льонарів Житомирщини (довідка №04/02 від 25.03.2004 р.), управлінням сільського господарства і продовольства Малинської райдержадміністрації (довідка №67/3 від 26.02.2004 р.), СТОВ “Можарівське” Овруцького району Житомирської області (довідка №26 від 10.03.2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Наведені в дисертаційній роботі результати дослідження, висновки і пропозиції щодо напрямів розвитку льонопромислового підкомплексу, спрямовані на підвищення ефективності його функціонування, удосконалення економічних відносин між суміжними галузями і заходів державного регулювання, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження доповідались на Всеукраїнській конференції молодих учених економістів-аграрників “Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК” (м. Київ, 2001), Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкова трансформація економіки АПК” (м. Харків, 2002), Міжнародній науково-практичній конференції “Механізм господарювання і проблеми економічного росту в агропромисловому підкомплексі України” (м. Луганськ, 2002).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 7 одноосібних наукових праць загальним обсягом 2,1 друк. арк., у тому числі – 4 (чотири) у фахових виданнях.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменування); містить 37 таблиць, 9 рисунків, 14 додатків. Основний зміст викладено на 166 сторінках комп’ютерного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі – “**Теоретичні основи функціонування льонопромислового підкомплексу України**” – розглянуто теоретико-методичні засади формування і функціонування льонопромислового підкомплексу України, розкрито його сутність і функціонально-галузеву структуру. На основі узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду кооперації й інтеграції в підкомплексі визначено напрями його використання в сучасних умовах України.

В результаті розвитку продуктивних сил і суспільного поділу праці галузі льонопромислового підкомплексу функціонують як самостійні види діяльності. Якщо раніше шлях льону від поля до тканини обмежувався селянським господарством, то тепер у процесі виготовлення тканин і виробів з льону беруть участь підприємства взаємозалежних різнорідних галузей. У зв’язку з цим їх взаємодія через обмін результатами діяльності у сфері проходження продукції до кінцевого споживача є об’єктивною необхідністю. З огляду на це льонопромисловий підкомплекс України визначаємо як цілісну, сформовану в процесі суспільного поділу праці, організаційно-економічну систему поєднаних міжгалузевими зв’язками функціонально-галузевих сфер: виробництво спеціалізованої техніки для льонарства → льонарство → первинна обробка льону → текстильне і нетекстильне виробництва. При цьому функції структурних складових підкомплексу спрямовані на досягнення системної цілі – задоволення потреб споживачів у лляних тканинах та іншій льоновмісній продукції і формування експортного потенціалу.

Сучасний стан виробництва і структури підкомплексу характеризується незбалансованістю і недостатнім рівнем розвитку його галузей, високим ступенем зношеності їх матеріально-технічної бази. Перша сфера – виробництво спеціалізованої техніки для льонарства знаходиться нині на етапі становлення. Серійний випуск льонозбиральних машин ВАТ “Ірпінмаш” можливий за умови платоспроможного попиту на них сільськогосподарських підприємств, що вирощують льон-довгунець.

Розвиток другої і третьої сфер, які охоплюють виробництво льону та його переробку, неможливий без налагодженої взаємодії їх підприємств на основі взаємовигідних економічних відносин. Інтеграційні процеси в підкомплексі розглядаємо як сукупність організаційно-економічних взаємозв'язків, спрямованих на зближення та поєднання інтересів сільськогосподарських підприємств, що займаються вирощуванням льону, і підприємств з його подальшої переробки включно до виробництва тканин, з метою досягнення максимальної ефективності функціонування всіх структурних складових підкомплексу.

Вивчення досвіду “льонарської” вертикальної кооперації та організації взаємовідносин між сільськогосподарськими виробниками льоносировини і переробними заводами в льоносіючих країнах Західної Європи та врахування сучасних умов практичної діяльності при створенні суб'єктами льонопромислового підкомплексу України інтегрованих структур дозволяє запропонувати такі основні підходи до організації виробництва і переробки льону:

- інтегровані формування з виробництва і переробки льону слід створювати за координації та підтримки держави. Організаційна єдність і централізація управління не повинні впливати на самостійність господарюючих суб'єктів;
- прийнятними формами відносин сільськогосподарських товаровиробників і льонозаводів є укладання взаємовигідних договорів на визначені обсяги виробництва льону-довгунця, оренда землі та організація виробництва і переробки льону переробними підприємствами, створення кооперативів з первинної обробки льону;
- здійснення єдиної економічної стратегії на основі вивчення кон'юнктури ринку льонопродукції, що сприятиме узгодженню інтересів учасників;
- взаємодію між учасниками інтегрованого формування має забезпечити ціновий механізм, який би гарантував сільгоспвиробникам еквівалентну оплату продукції, а переробникам – необхідні обсяги високоякісної сировини;
- фінансове забезпечення інтегрованих структур слід формувати за рахунок власних коштів, залучення банківського капіталу, пільгового кредитування, державної підтримки товаровиробників льону-довгунця.

У другому розділі – “Сучасний стан розвитку та оцінка ефективності діяльності льонопромислового підкомплексу України” – комплексно проаналізовано стан виробництва льонопродукції в усіх сферах підкомплексу, здійснено оцінку економічної ефективності виробництва і переробки льону-довгунця, досліджено особливості функціонування ринку льонопродукції, стан зовнішньої торгівлі продукцією підкомплексу, визначено напрями її розвитку.

За дванадцять років Україна втратила провідні позиції у світовому виробництві льоноволокна (табл. 1).

1. Виробництво льону-довгунця та продуктів його переробки в Україні^x

Показники	Роки						2002 до 1990, %
	1990	1996	1999	2000	2001	2002	
Зібрана площа, тис. га	172,5 ^{xx}	54,6	21,0	19,8	23,6	24,6	14,5
Урожайність, ц/га: льону (в перерахунку на волокно)	6,3	3,3	2,7	4,2	5,2	4,5	70,3
насіння	3,0	1,7	1,9	2,7	2,8	2,8	93,3
Валовий збір, тис. тонн льону (в перерахунку на волокно)	108,1	17,8	5,6	8,3	12,3	11,0	10,2
насіння	51,3	10,7	3,9	5,4	6,4	7,0	13,6
Частка льоноволокна у світовому виробництві, %	15,7	3,0	1,1	1,6	1,9	1,4	-14,3*
Виробництво: ляного волокна, тис. тонн	90,6	28,0	8,1	3,9	6,2	10,4	11,5
ляної пряжі, тис. тонн	24,7	8,0	1,7	1,1	1,3	0,8	10,2
ляних тканин, млн. м ²	98,2	20,2	5,3	3,3	5,5	4,1	4,2

^x усі категорії господарств; ^{xx} посівна площа; * +/- пункта.

З 1990 по 2002 рік обсяги виробництва льону (в перерахунку на волокно) в Україні зменшились у 9,8 раза, а питома вага у світових обсягах знизилась від 15,7 до 1,4%. Спад у льонарстві характеризується значним скороченням посівних площ і зниженням урожайності льону-довгунця, яка в 3,7 раза нижча середньосвітової. Зменшились також обсяги виробництва льононасіння. Понад 99% площ посіву та виробництва льону зосереджено в сільськогосподарських підприємствах.

Негативні тенденції у виробництві льону-довгунця простежуються на підприємствах переробної промисловості: льонозаводах і льонокомбінатах. Обсяги виробництва льоноволокна промисловістю з первинної обробки льону зменшились у 8,7 раза, обсяги виробництва текстильною промисловістю ляних пряжі і тканин – відповідно у 31 і 24 рази. В асортименті випуску кінцевої ляної продукції переважає частка тарних і технічних тканин порівняно із тканинами побутового призначення.

Синтетичні волокна, що набагато підвищують споживчі якості лляних тканин, у 2002 році використовувались лише при виробництві 0,6 % їх загального обсягу.

Відсутність інвестиційних ресурсів у галузях досліджуваного підкомплексу призвела до припинення процесу відтворення виробничих фондів. У 2002 р. кількість льонокомбайнів зменшилась до 1361 штук, або в 3,4 раза порівняно з 1990 роком. Середній термін їх експлуатації становить 10 років. Загальна потужність льонозаводів у 2002 р. знизилася до 47 тис. тонн проти 113,5 тис. тонн у 1990 році, ступінь зношеності їх основних виробничих фондів досяг 50%. Внаслідок відсутності та неритмічних поставок сировини коефіцієнт використання виробничих потужностей льонозаводів скоротився від 66,2% в 1990 р. до 22,2% у 2002 році. Знос обладнання в текстильній промисловості (Житомирський і Рівненський льонокомбінати) досяг майже 70%, коефіцієнт використання виробничих потужностей – 6,9%.

Дослідження показали, що спад виробництва у всіх сферах льонопромислового підкомплексу України супроводжувався відповідним зниженням рівня економічної ефективності їх функціонування (табл. 2).

2. Економічна ефективність виробництва льону-довгунця в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Роки			
	1990	1996	1999	2000
Урожайність, ц/га:				
льону (в перерахунку на волокно)	6,4	3,3	2,7	4,2
насіння	3,0	1,6	1,8	2,7
Затрати праці на 1 ц, люд.-год.:				
трести	5,4	7,3	11,1	6,6
насіння	14,2	20,3	28,9	19,4
Собівартість 1 ц, грн.:				
трести	34,45 ^x	22,44	49,12	35,96
насіння	72,94 ^x	37,41	86,88	101,43
Ціна реалізації 1ц, грн.:				
трести	49,22 ^x	10,39	14,30	25,25
насіння	118,29 ^x	30,52	96,18	148,10
Рівень рентабельності (збитковості) льонарства /+, - /, %	45,5	-49,2	-59,8	-15,0
у т. ч. трести	42,9	-53,7	-70,9	-29,8
насіння	62,1	-18,4	10,7	46,0

^x 1990 рік – крб.

Аналіз економічної ефективності виробництва льону-довгунця в 2001-2002 роках, за відсутності офіційної статистичної звітності по Україні проведений на базі Житомирської області, свідчить про поліпшення ситуації в льонарстві. Підвищилась урожайність культури, знизилась затрата праці і собівартість на одиницю продукції. У 2001 р. рівень рентабельності льонарства становив 16,7%, у тому числі 12,8% – виробництва льонотрести, 60,4% – насіння. У 2002 р. відбулося зниження ефективності виробництва льону-довгунця: рівень збитковості галузі становив -4,8%, виробництва льонотрести – -14,7, прибутковість виробництва насіння – 44,2%.

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем концентрації площ посіву льону-довгунця показало, що у 2000 році, незважаючи на збитковість льонарства, в Україні діяли прибуткові підприємства, середня площа посіву льону в яких становила 193,3 га, а рівень рентабельності дорівнював 32,2%. В загальній кількості підприємств вони займають 3,6%, а в посівних площах – 21 % (табл. 3).

3. Вплив концентрації посівів льону-довгунця на ефективність його виробництва в сільськогосподарських підприємствах України, 2000 рік

Показники	Групи господарств за площею посіву, га				У цілому
	до 20	20,1-50	50,1-100	понад 100	
Кількість господарств у групі	250	157	51	17	475
Середня площа посіву, га	11,5	36,9	73,2	193,3	33,0
Урожайність, ц/га:					
соломки	16,1	20,0	19,1	23,5	19,8
з неї трести ^x	12,3	15,3	14,7	18,0	15,2
насіння	2,4	2,7	2,5	3,2	2,7
Затрати праці на 1 ц, люд.-год.:					
соломки	8,2	4,2	3,3	1,8	4,0
насіння	40,1	22,1	14,2	9,3	20,1
Собівартість 1 ц, грн.					
трести	55,2	35,9	35,1	25,6	36,3
насіння	163,9	123,6	134,6	106,9	128,4
Ціна реалізації 1 ц, грн.					
трести	28,7	23,9	24,8	26,3	25,2
насіння	160,5	153,1	251,3	201,9	184,6
Рівень рентабельності (збитковості)					
всього /+,-/, %	-42,8	-23,2	-15,1	32,2	-16,6
у т. ч. трести	-48,0	-33,4	-29,4	2,9	-30,6
насіння	-2,1	23,8	86,8	88,8	43,8

^x Перераховано за співвідношенням, яке склалося в середньому в Україні.

На основі такого групування, а також варіантних розрахунків коефіцієнта використання спеціалізованої техніки встановлено, що посівна площа льону-довгунця, за якої забезпечується рентабельне ведення виробництва і раціональне використання спеціалізованих технічних засобів (комплексний коефіцієнт дорівнює 0,84-0,97), становить 100-200 га. Отже, підвищення рівня концентрації посівів у льоносіючих господарствах поряд з технологічними факторами є значним організаційним резервом зростання ефективності льонівиробництва.

Зменшення обсягів надходження льоносировини на підприємства переробних галузей підкомплексу, а також погіршення її якості поряд з іншими факторами спричинило зниження ефективності їх функціонування. У 1996 р. збитковість виробництва льоноволокна підприємствами з первинної обробки льону в середньому по Україні становила -47,9%, а прибутковість виробництва лляних тканин підприємствами текстильної промисловості – 6,2%. Починаючи з 1998 р. діяльність усіх сфер підкомплексу стала збитковою. У 2000 р. відповідно -35,6 і -57,6%.

Дослідження ефективності функціонування текстильної промисловості (виробництво лляних тканин) за 2001-2002 рр., проведені на базі Житомирського і Рівненського льонокомбінатів, що у 2002 році виробляли 97% загального обсягу лляних тканин в Україні, свідчать про збереження негативних тенденцій: низькі обсяги виробництва і рівень використання виробничих потужностей (6,9%), збитковість діяльності у 2002 р. – відповідно ВАТ “Льонотекс” -27%, ВАТ “Рівнелльон” -24,8%.

Скорочення виробництва льону-довгунця супроводжувалось зменшенням обсягів його пропозиції на ринку: в 2002 р. сільськогосподарські підприємства реалізували 8435 тонн льону (в перерахунку на волокно), або 8% до 1990 року. Відбулися зміни у структурі реалізації продукції за каналами збуту: частка реалізації переробним підприємствам знизилась до 70% у 2002 р. проти 98% у 1990 році. Ціни на льон (у перерахунку на волокно) протягом 1996-2002 рр. мають чітко виражену тенденцію до зростання: від 481,1 грн. за тону в 1996 р. до 1325 грн. у 2002 р., або в 2,75 раза. Для 2002 р. характерна ситуація, коли ціни реалізації комерційним структурам перевищували ціни продажу льону переробним підприємствам на 15,1%. Відповідно частка реалізації комерційним структурам у середньому по Україні становила 27%. Проте перспективним каналом реалізації льону є продаж за прямими зв'язками переробним підприємствам.

Встановлено, що ринок льоноволокна в останні роки характеризується такими рисами: по-перше, орієнтацією на експорт, що зріс від 52% загального обсягу виробництва в 1996 р. до ста відсотків у 2002 р., по-друге, реалізацією невеликих партій товару окремими виробниками; по-третє, формуванням цін під впливом кон'юнктури зовнішнього ринку.

Негативні процеси у функціонуванні внутрішнього ринку впливають на якісні характеристики стану зовнішньої торгівлі льонопродукцією (табл.4). У зовнішній торгівлі продукцією підкомплексу

переважає частка продукції з низьким рівнем промислової обробки (волокно), відповідно ціни на яку значно нижчі, ніж на тканини. У структурі імпорту льонопродукції протягом 1996-2002 рр. частка тканин стабільно висока – 90-98%. Ціни на експортну продукцію значно нижчі, ніж на імпортну, що свідчить про низьку якість вітчизняної продукції, а також нерівні умови експортно-імпортних операцій. У сукупності це призвело до мінусового сальдо у зовнішній торгівлі льонопродукцією. Тому необхідно вирішувати питання модернізації та завантаження вітчизняних переробних потужностей з виробництва тканин, проведення політики імпортозаміщення та стимулювання експорту на першому етапі усіх видів льонопродукції, а на другому – лляних тканин.

4. Зовнішньоторговельний баланс льонопродукції в Україні

Продукція	Роки					
	1996	1997	1999	2000	2001	2002
Волокно лляне						
<i>Експорт:</i> кількість, тонн	14481,1	8662,1	5730,4	3685,2	4114,4	10430,7
вартість, тис. \$	5571,4	2725,8	3433,2	2436,6	2447,1	6601,1
ціна, \$/т	384,7	314,7	599,1	661,2	594,8	632,9
<i>Імпорт:</i> кількість, тонн	0,4	51,7	435,7	544,4	101,6	49,8
вартість, тис. \$	0,5	53,1	524,0	892,2	160,7	78,3
ціна, \$/т	1250,0	1027,1	1202,7	1638,9	1581,7	1572,3
Пряжа лляна						
<i>Експорт:</i> кількість, тонн	239,8	180,6	119,0	170,8	21,8	10,5
вартість, тис. \$	382,4	425,3	407,6	946,7	120,3	29,8
ціна, \$/т	1594,7	2354,9	3425,2	5542,7	5518,3	2838,1
<i>Імпорт:</i> кількість, тонн	40,6	16,9	2,4	0,6	1,3	2,1
вартість, тис. \$	426,9	69,8	3,0	2,4	9,6	3,1
ціна, \$/т	10514,8	4130,2	1250,0	4000,0	7384,6	1476,2
Тканини лляні						
<i>Експорт:</i> кількість, тонн	470,3	553,0	137,8	89,1	212,3	144,3
вартість, тис. \$	2448,2	4499,5	1125,7	723,4	1519,1	958,7
ціна, \$/т	5205,6	8136,5	8169,1	8119,0	7155,4	6643,8
<i>Імпорт:</i> кількість, тонн	854,0	637,0	442,4	1011,6	1529,3	956,7
вартість, тис. \$	6262,0	5829,4	4939,9	7646,8	8617,7	7735,8
ціна, \$/т	7332,6	9151,3	11166,1	7559,1	5635,1	8085,9
Сальдо балансу, тис. \$	1712,6	1698,3	-500,3	-4434,6	-4713,3	-227,5

У третьому розділі – “**Напрями розвитку та підвищення ефективності функціонування льонопромислового підкомплексу**” – обґрунтовано напрями розвитку і підвищення ефективності діяльності підкомплексу, необхідні обсяги виробництва льоносировини; опрацьовано напрями розвитку інтеграційних процесів у підкомплексі, пропозиції щодо удосконалення економічних відносин між льоносіючими господарствами і льонозаводами; пропонується удосконалення заходів державного регулювання та фінансової підтримки галузей підкомплексу.

В основу опрацювання напрямів розвитку льонопромислового підкомплексу України покладено програмно-цільовий метод прогнозування, який базується на принципі системності і здійснюється за таким алгоритмом: “цілі → шляхи і способи їх досягнення → необхідні ресурси → джерела їх фінансування”.

Перспективи розвитку підкомплексу визначаються насамперед можливістю розширення ринку збуту продукції. Потенційна місткість внутрішнього ринку побутових тканин, стійкий інтерес у світі до натуральних волокон при обмеженості природних зон виробництва льону-довгунця, а також значимість підкомплексу на державному та регіональному рівнях створюють всі передумови для його подальшого розвитку, який передбачає два етапи реалізації. На *першому етапі* слід забезпечити модернізацію і повне використання потужностей Житомирського і Рівненського льонокомбінатів, а також потужностей з виробництва льоновмісних тканин інших текстильних підприємств, зокрема Херсонського бавовняного комбінату, що дозволить довести виробництво лляних тканин до 68 млн. м², у тому числі побутових – 43 млн. м² (0,9 м² в розрахунку на одну особу). Для цього з урахуванням 15 тис. тонн обсягу експорту необхідно виробити 52 тис. тонн волокна. На *другому етапі* (віддалена перспектива) передбачається забезпечити населення лляними тканинами побутового призначення в обсязі 204 млн. м² (загальний обсяг виробництва 248 млн. м²) згідно з раціональною нормою споживання – 4,25 м² на одну особу при збалансуванні їх експорту-імпорту, і відповідно збільшити виробництво льоноволокна до 118 тис. тонн, провести розширення потужностей підприємств з первинної обробки льону і виробництва лляних тканин.

Створення умов розвитку льонопромислового підкомплексу вимагає вирішення наступних питань.

Необхідно забезпечити формування стабільного ринку збуту тканин і виробів з льону за рахунок активізації внутрішнього попиту за умови підвищення заробітної плати населення. Так, у 2002 р. в грошових витратах у розрахунку на одне домогосподарство в Україні частка групи “одяг, тканини, взуття“, до якої відносяться й лляні тканини, становила 6,3% (34,75 грн.) проти 16% (85,08 крб.) у 1990 році при вищій купівельній спроможності карбованця.

Вихідним пунктом подальшого розвитку і підвищення ефективності функціонування досліджуваного підкомплексу є створення надійної сировинної бази. Проектні розрахунки виробництва волокнистої продукції в сільськогосподарських підприємствах наведені в таблиці 5.

Підвищення собівартості льонотрести викликане включенням у неї витрат на експлуатацію нової і дорогої техніки, в подальшому її зниження прогнозується за рахунок впровадження більш прогресивних технологій виробництва, збільшення урожайності. Зростання цін передбачає отримання прибутку на

рівні середньої норми прибутку для всіх галузей народного господарства (15%), підвищення якості продукції, державної підтримки галузі.

5. Перспективи розвитку льонарства в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	1990 р.	2000 р.	На перспективу	
			I етап	II етап
Площа посіву, тис. га	171,0	19,7	80,0	139,0
Урожайність льону (в перерахунку на волокно), ц/га	6,3	4,2	6,5	8,5
Виробництво льоноволокна, тис. тонн	108,1	8,3	52,0	118,0
Виробництва трести, тис. тонн	405,1	24,5	191,9	435,4
Обсяг реалізації трести, тис. тонн	355,5	17,8	191,9	435,4
Собівартість 1 т трести, грн.	344,5 ^x	359,6	506,0	438,0
Ціна реалізації 1 т трести, грн.	492,2 ^x	252,5	660,0	726,0
Прибуток (збиток) всього, млн. грн.	52,5 ^x	-1,9	29,4	125,4
Рівень рентабельності (збитковості) /+, - /, %	42,9	-29,8	30,4	65,8

^x – крб.

Збільшення передбачуваних обсягів і підвищення ефективності виробництва волокнистої продукції буде забезпечено за рахунок розширення посівних площ під культурою, доведення посівів льону до визначених нами раціональних розмірів, впровадження прогресивних технологій виробництва, налагодження стабільних взаємовигідних економічних зв'язків між суміжними галузями.

Для забезпечення переробки визначених обсягів виробленої на попередній стадії продукції прогнозується реконструкція і будівництво переробних потужностей з первинної обробки льону, текстильних підприємств. У західному (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області) та північно-східному (Чернігівська, Сумська) регіонах на другому етапі слід також передбачити часткове перепрофілювання текстильних підприємств на виробництво льонозмішаної пряжі і тканин.

Передумовою інтенсифікації та підвищення ефективності функціонування галузей льонопромислового підкомплексу є інноваційно-інвестиційні процеси. За розрахунками, для виконання програми розвитку на першому етапі потреба в інвестиціях для технічного переозброєння спеціалізованою технікою льоносіючих господарств становить 155,5 млн. грн., а для оновлення виробничих фондів льонозаводів – 150 млн. грн., на другому етапі – відповідно 280 і 340 млн. гривень.

З метою створення сприятливого середовища для залучення, ефективного використання і забезпечення повернення інвестицій пропонується створення організаційно-економічних структур на засадах кооперації та інтеграції. На першому етапі слід поглиблювати контрактні відносини сільгоспвиробників із льонозаводами за умови вдосконалення економічних відносин між ними,

створювати льонопромислові формування на основі оренди землі льонозаводами, створювати сільгоспвиробниками кооперативи із спільного використання техніки, забезпечення матеріально-технічними ресурсами. Внутрішньогосподарську переробку льону доцільно розвивати на новій технологічній основі. На другому етапі – організувати агропромислові формування на кооперативній (будівництво кооперативних льонозаводів) і акціонерній основі. З огляду на врахування інтересів учасників пріоритет слід надавати кооперативній формі, за якої грошові надходження від реалізації продукції переробки – волокна, за виключенням витрат кооперативу на здійснення діяльності і відрахувань до резервного фонду, розподіляються між товаровиробниками льону-довгунця.

Ціновий механізм взаємовигідних економічних відносин між учасниками агропромислових формувань має забезпечувати рівновеликі прибутки на рівновеликий авансований у виробництво капітал. Нами опрацьовано порядок формування оптової ціни 1 тонни волокна (табл. 6).

6. Порядок формування оптової ціни 1 тонни льоноволокна

№	Показники	Сільське	Льонозаводи
1	Власні затрати, грн.	1867,14	1040,58
2	Вартість сировини, грн.	-	2435,57
3	Повна собівартість продукції, грн.	1867,14	3476,15
4	у тому числі амортизаційні відрахування, грн.	368,78	147,6
5	Вартість оборотних засобів, грн.	1498,36	3328,55
6	Коефіцієнт обігу оборотних засобів	0,82	0,1
7	Вартість оборотних засобів з урахуванням	1228,66	332,86
8	Вартість основних виробничих фондів, грн.	2560,86	3211,70
9	Вартість виробничих фондів всього, грн.	3789,52	3544,56
10	Норма прибутку, %	15	15
11	Маса прибутку на авансований капітал, грн.	568,43	531,68
12	Розрахункова ціна, грн.	2435,57	4007,83 *
13	Рівень рентабельності всього, %	30,4	15,3
14	у т. ч. на власні витрати	-	51,1

^x треста в перерахунку на волокно; тонна волокна – 3,69 тонни трести; * оптова ціна.

Проведені дослідження показали, що нині власні кошти підприємств (прибуток і амортизаційний фонд) не можуть забезпечити необхідні розміри інвестицій в льонопромисловий підкомплекс. Тому джерелом фінансування інвестиційних ресурсів усіх сфер підкомплексу є залучення до участі у виробництві приватного капіталу. Вважаємо, що для льонарства потрібно зберегти підтримку доходів сільськогосподарських товаровиробників при удосконаленні механізму її надання. Дотації слід надавати не на гектар посіву, а на вироблену продукцію. Так, у 2003 році було виділено 6,6 млн. грн. на

розвиток льонарства, або 248 грн. на гектар. За нашими розрахунками, на першому етапі сума підтримки повинна становити 513 грн. на тонну волокна і 26,7 млн. грн. на проектований обсяг виробництва. При цьому необхідно запровадити авансування виробництва льону-довгунця.

Заходи державного впливу на забезпечення умов ефективного розвитку підприємств підкомплексу повинні спрямовуватись на здешевлення кредитів, подовження термінів довгострокових кредитів до 5-10 років, а також надання податкових пільг з метою активізації інвестиційних процесів. Важелі митно-тарифного та нетарифного механізмів регулювання зовнішньої торгівлі льонопродукцією необхідно спрямувати на захист і стимулювання вітчизняного льоновиробництва.

ВИСНОВКИ

1. Льонопромисловий підкомплекс України є цілісною організаційно-економічною системою, що має забезпечити задоволення потреб населення у лляних тканинах і виробках з льону та формування необхідних обсягів експорту. Функціонально-галузева його структура має такий вигляд: виробництво спеціалізованої техніки для льонарства → льонарство → первинна обробка льону → текстильна промисловість і підприємства нетекстильного спрямування. Економічною основою функціонування льонопромислового підкомплексу є взаємозв'язки підприємств суміжних галузей щодо обміну результатами їх діяльності.

2. На фоні поглиблення інтересу до виробництва льону-довгунця у світі в сільськогосподарській і переробній сферах льонопромислового підкомплексу України спостерігаються негативні тенденції. У 2002 р. порівняно з 1990 роком виробництво льоноволокна в сільському господарстві зменшилось в 9,8, в промисловості з первинної обробки льону – в 8,7 рази. Випуск лляних тканин зменшився в 24 рази. Скоротились площі посівів у спеціалізованих зонах льоносіяння. Більше половини господарств мають 20-50 га посівів цієї культури, що не дозволяє раціонально використовувати спеціалізовані технічні засоби, ефективно вести галузь. Виробничі потужності льонозаводів у 2002 році використовувались на 22,2% при їх скороченні більш як на половину, а потужності льонокомбінатів – на 6,9 відсотків.

3. Раціональні площі посіву льону-довгунця, за яких досягається рентабельне виробництво і більш повне використання спеціалізованої техніки (комплексний коефіцієнт використання дорівнює 0,84-0,97), становлять 100-200 га або кратні їм розміри. Подальше їх розширення залежить від розмірів землекористування сільськогосподарських підприємств, впроваджені сівозміни, забезпеченості технікою, можливостей збуту.

4. Спад виробництва в усіх галузях льонопромислового підкомплексу України протягом 1990-2002 рр. супроводжувався адекватним зниженням рівня економічної ефективності їх

функціонування. Із середини 90-х років ХХ століття діяльність усіх його сфер в Україні є збитковою. У 2000 р. рівень збитковості льонарства становив -15%, промисловості з первинної обробки льону – -35,6%, виробництва тканин – -57,6 відсотка. Якщо в 2001-2002 рр. у льонарстві і промисловості з первинної обробки намітились деякі позитивні зрушення, то текстильна промисловість залишилась збитковою. У 2002 році збитковість виробництва ВАТ “Льонотекс” склала -27%, ВАТ “Рівнелъон” – -24,8 %.

5. Встановлено, що особливостями ринку льоноволокна в Україні протягом 1996-2002 рр. є орієнтація на експорт, реалізація невеликих партій товару розрізненими виробниками, формування цін під впливом кон'юнктури зовнішнього ринку. При цьому внутрішній ринок лляних тканин у 2002 р. на 56 % формувався за рахунок імпорту.

Нераціональна структура експорту льонопродукції з одночасним зниженням його обсягів і нарощуванням обсягів імпорту тканин призвели в 1999-2002 рр. до від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу в середньорічному розмірі 2,5 млрд. грн. Тому необхідно проводити політику заміни імпорту лляних тканин тканинами вітчизняного виробництва, нарощувати експортний потенціал і збільшувати в ньому частку готової продукції (тканин), конкурентоспроможної за якісними і ціновими характеристиками.

6. В основу методичних підходів до обґрунтування прогнозу розвитку льонопромислового підкомплексу покладено такий алгоритм його здійснення: “цілі → шляхи і способи їх досягнення → необхідні ресурси → джерела їх фінансування”. Передбачається два етапи розвитку. Перший – збільшення виробництва волокна до 52 тис. тонн, за якого забезпечується повне освоєння існуючих потужностей текстильних підприємств і виробництво лляних тканин в обсязі 68 млн. м², у тому числі побутових – 43 млн. м² (0,9 м² в розрахунку на одну особу), а також 15 тис. тонн експорту. Другий – збільшення виробництва волокна до 118 тис. тонн, що забезпечить потребу населення у лляних тканинах побутового призначення в обсязі 204 млн. м² (згідно з раціональною нормою споживання – 4,25 м² на одну особу) при загальному обсязі виробництва 248 млн. м². Таке зростання виробництва льоносировини передбачається за рахунок розширення посівних площ під культурою у першому варіанті до 80 тис. га, у другому – до 139 тис. га, підвищення урожайності льону на основі запровадження інтенсивної технології вирощування, а в переробній галузі – збільшення потужностей підприємств і найбільш повного використання прядивних властивостей одержаного на попередній стадії волокна.

7. Підвищення ефективності виробництва льону-довгунця буде досягнуто шляхом доведення посівів до визначених нами раціональних розмірів, що забезпечить більш ефективне використання спеціалізованих технічних засобів, розвитку спеціалізації, концентрації та інтеграції виробництва,

впровадження на цій основі нової техніки і технології, спрямованих на інтенсифікацію галузі, зростання кількості й якості продукції та зниження її собівартості.

8. Передумовою інтенсифікації та підвищення ефективності функціонування галузей льонопромислового підкомплексу є інноваційно-інвестиційні процеси. За нашими підрахунками, для технічного переоснащення льонарства на першому етапі потрібно 155,5 млн. грн., а підприємств з первинної обробки льону – 150 млн. грн., на другому – відповідно 280 і 340 млн. гривень. Враховуючи відсутність власних ресурсів підприємств і обмеженість бюджетних асигнувань, необхідно залучення у виробництво приватних інвестицій. Визначено, що підприємства агропромислової сфери підкомплексу є привабливими для інвесторів внаслідок сприятливих кліматичних умов для виробництва льону-довгунця, стабільного ринку збуту продукції.

9. Для досягнення визначених параметрів розвитку галузей льонопромислового підкомплексу економічний механізм державного регулювання повинен бути спрямований на створення умов економічного зростання, стимулювання інвестиційних процесів. Це передбачає збереження для сільськогосподарської галузі практики прямого фінансування через удосконалений механізм підтримки цін і доходів, на рівні підкомплексу – удосконалення кредитного механізму, надання податкових пільг, застосування ефективних митно-тарифних і нетарифних важелів регулювання зовнішньої торгівлі льонопродукцією.

10. Підвищення ефективності льонопромислового виробництва потребує пошуку ефективних форм взаємодії й організаційно-економічних зв'язків між підприємствами суміжних галузей. Пріоритетним напрямом розвитку інтеграційних процесів у підкомплексі на ближчу перспективу є створення інтегрованих структур, які працюватимуть на основі поглиблення контрактних взаємовідносин сільгоспвиробників із льонозаводами при одночасному удосконаленні економічних відносин між ними шляхом використання принципу одержання рівновеликих прибутків на рівновеликий авансований у виробництво волокна капітал. Слід також створювати льонопромислові формування на основі оренди землі льонозаводами, кооперативи із спільного використання техніки і забезпечення матеріально-технічними ресурсами. У подальшому будуть організовуватися агропромислові формування на кооперативній та акціонерній основі. З огляду на врахування інтересів учасників пріоритет слід надавати кооперативній формі, за якої грошові надходження від реалізації продукції переробки – волокна, за виключенням витрат кооперативу на здійснення діяльності і відрахувань до резервного фонду, розподіляються між сільськогосподарськими товаровиробниками льону-довгунця.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Єсипчук Т.П. Історичний аспект інтеграційних процесів в льонарстві // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв. – 2001. – №14. – С. 127-132.
2. Єсипчук Т.П. Перспективи виробництва та використання льоноволокна в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв. – 2002. – №15. – С. 125-132.
3. Єсипчук Т.П. Вплив розміщення і концентрації виробництва на ефективність функціонування льонопромислового підкомплексу України // Економіка АПК. – 2003.–№2. – С. 92-97.
4. Єсипчук Т.П. Стратегічні напрями розвитку зовнішньої торгівлі продукцією льонопромислового підкомплексу України // Економіка АПК. – 2003.–№11. – С. 141-147.

Матеріали науково-практичних конференцій:

5. Єсипчук Т.П. Сучасний стан та перспективи розвитку льонарства в Україні // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. У 4-х частинах / За ред. П.Т. Саблука. Ч. II. – К., 2001. – С. 170-174.
6. Єсипчук Т.П. Розвиток інтеграційних процесів в льонопромисловому підкомплексі України // Зб. наукових праць Луганського аграрного університету. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції в 3-х томах / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид. “Елтон-2”, 2002.–№14(26).–С. 322-325.
7. Єсипчук Т.П. Роль системи насінництва льону-довгунця у відродженні галузі // Ринкова трансформація економіки АПК: кол. монографія у 4-х частинах / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнеєва. Ч 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. – К.:ІАЕ, 2002.– С. 472-475.

АНОТАЦІЯ**Єсипчук Т.П. Розвиток льонопромислового підкомплексу України. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН, Київ, 2004.

Досліджено теоретичні основи формування і функціонування льонопромислового підкомплексу України. Визначено його суть, обґрунтовано функціонально-галузеву структуру. Узагальнено

вітчизняний і зарубіжний досвід взаємодії підприємств галузей підкомплексу, визначені можливості його використання в Україні.

Проведено аналіз сучасного стану й економічної ефективності вирощування та переробки льону (включно до тканин). Досліджено особливості функціонування ринку льонопродукції. На основі дослідження стану зовнішньої торгівлі льонопродукцією визначено напрями її розвитку.

Опрацьовані перспективні параметри розвитку льонопромислового підкомплексу. Визначено раціональні розміри площ посіву льону в сільськогосподарських підприємствах, за яких забезпечується ефективно ведення галузі та використання спеціалізованої техніки. Запропоновано напрями розвитку інтеграційних процесів, опрацьовані пропозиції щодо удосконалення економічних відносин між галузями підкомплексу. Запропоновані напрями удосконалення державного регулювання галузей льонопромислового підкомплексу. Обґрунтовано необхідність державної підтримки товаровиробників льону-довгунця через удосконалений механізм її надання.

Ключові слова: льонопромисловий підкомплекс, системний підхід, економічна ефективність, концентрація, кооперація, інтеграція, зовнішня торгівля, державне регулювання.

АННОТАЦІЯ

Есипчук Т.П. Развитие льнопромышленного подкомплекса Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Национальный научный центр “Институт аграрной экономики” Украинской академии аграрных наук, Киев, 2004.

В диссертации исследованы теоретические и практические вопросы функционирования и развития льнопромышленного подкомплекса Украины.

Определено его понятие как сформированной в процессе общественного разделения труда целостной организационно-экономической системы функционально-отраслевых сфер объединенных межотраслевыми связями. Обоснована структура подкомплекса, которая включает производство специализированной техники для льноводства, льноводство, предприятия по первичной обработке льна и предприятия текстильного и нетекстильного направления. При этом функции технологических звеньев направлены на достижение системной цели – удовлетворение нужд потребителей в льняных тканях и другой продукции со льна, а также формирование экспортного потенциала.

Рассмотрен опыт “льноводческой” вертикальной кооперации и организации связей между сельскохозяйственными производителями льносырья и перерабатывающими заводами в льносеющих

странах Западной Европы, определены направления его использования при образовании интегрированных структур в условиях Украины.

Изучены современное состояние и экономическая эффективность выращивания и переработки льна. За 1990-2002 гг. состоялось существенное снижение количественных и качественных характеристик льнопромышленного подкомплекса. Определены также особенности функционирования рынка льнопродукции. Исследовано состояние внешней торговли льнопродукцией, предложены направления ее развития.

Исследования показали, что минимальным уровнем концентрации посевов, при котором производство рентабельно и достигается рациональное использование специализированной техники, являются посевные площади в 100-200 гектаров. Дальнейшее их расширение зависит от размеров землепользования хозяйства, внедренного севооборота, обеспеченности специализированной техникой, возможностей сбыта.

Определены перспективные параметры развития и направления повышения экономической эффективности деятельности льнопромышленного подкомплекса. Методические подходы к обоснованию прогноза развития подкомплекса базируются на программно-целевом методе прогнозирования и принципе системности. Предусмотрены два этапа развития. Первый – обеспечение в полном объеме текстильной промышленности сырьем и производство льняных тканей в объеме 68 млн. м², в том числе бытовых – 43 млн. м² (0,9 м² в расчете на одного человека), а также экспорт волокна в объеме 15 тыс. тонн. При этих условиях необходимо увеличить производство льноволокна до 52 тыс. тонн. Второй – увеличение производства льноволокна до 118 тыс. тонн, что обеспечит производство 204 млн. м² бытовых льняных тканей на уровне рациональной нормы их потребления населением (4,25 м²) при общем объеме производства 248 млн. м². Рост производства предусматривается за счет, как расширения посевных площадей, так и интенсификации деятельности сфер подкомплекса на инвестиционной основе.

Предложены направления развития интеграционных процессов. На первом этапе следует углублять контрактные отношения сельскохозяйственных производителей с льнозаводами при условии усовершенствования экономических отношений между ними путем использования принципа получения равных прибылей на равный авансированный у производство волокна капитал. Предусматривается также создание льнопромышленных формирований на основании аренды земли льнозаводами, кооперативов по совместному использованию техники, обеспечению материально-техническими ресурсами, развитие внутрихозяйственной переработки льна. В дальнейшем – организация агропромышленных формирований на кооперативной и акционерной основе.

Разработаны предложения по усовершенствованию экономических отношений между предприятиями отраслей подкомплекса. Рассчитаны ориентировочные цены на льноволокно, производимое сельским хозяйством и промышленностью по первичной обработке льна, которые обеспечивают равный уровень прибыли на равный авансированный в производство капитал.

Для достижения определенных нами параметров развития отраслей подкомплекса экономический механизм государственного регулирования должен создавать условия экономического роста, стимулировать инвестиционные процессы. Сельскохозяйственная отрасль нуждается в сохранении прямого финансирования, а также усовершенствовании его механизма. Дотации следует предоставлять на продукцию (лен в пересчете на волокно) при авансировании ее производства.

Ключевые слова: льнопромышленный подкомплекс, системный подход, экономическая эффективность, концентрация, кооперация, интеграция, внешняя торговля, государственное регулирование.

SUMMARY

Yesipchuk T. The development of flax subcomplex of Ukraine. – Manuscript.

The thesis to obtain the scientific degree of economic sciences Candidate by specialty 08.07.02 – Economics of agriculture and Agro-Industrial complex. National Scientific Center “Institute of Agrarian Economics” UAAS, Kyiv, 2004.

The theoretical principles of formation and functioning of flax subcomplex of Ukraine are researched. Its essence is studied, as well as its branch-functional structure is substantiated. In-country and international experience of branch interaction within the subcomplex is generalized in order to utilize it in Ukraine.

Present situation and economic effectiveness of flax growing and processing (up to textile production) are analyzed. The specifics of the linen/flax products market are researched. Based on the investigation of international trade of flax industry products, the strategic guidelines of its development are elaborated.

The perspective parameters of flax subcomplex development are defined. The rational size of planting area allocated for flax production in agricultural enterprises is established, which will enable to achieve effective functioning of the branch and the optimal machinery/equipment use. The scheme of integration process is suggested. Propositions as regards improvement of economic mechanism of interrelations of branches within the subcomplex are developed. The guidelines for improvement of state regulation of the flax subcomplex branches are suggested. The necessity of state support for flax producers through the improved supporting methods is substantiated.

Key words: flax industrial subcomplex, system approach, economic effectiveness, concentration, cooperation, integration, international trade, state regulation.

Свідоцтво про державну реєстрацію – Сер. ДК № 1162 від 18.12.2002 р.

Підписано до друку 25.08.2004. Папір друк. Формат 60x90/16.
Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 130.

Віддруковано в ДОД ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН
03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10.